

JEHO SVATOST
DALAJLAMA

**Cesta
k opravdovému spříznění
náboženských tradic**

JAK SE MOHOU SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ SBLÍŽIT

MAITREA

**CESTA K OPRAVDOVÉMU
SPŘÍZNĚNÍ NÁBOŽENSKÝCH
TRADIC**

CESTA K OPRAVDOVÉMU SPŘÍZNĚNÍ NÁBOŽENSKÝCH TRADIC

Jak se mohou světová náboženství sblížit

Jeho Svatost
DALAJLÁMA

Přeložila Klára Meissnerová

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Bstan-'dzin-rgya-mtsho, XIV., dalajlama

Cesta k opravdovému spříznění náboženských tradic :

jak se mohou světová náboženství sblížit / Jeho Svatost Dalajláma ;

[z anglického originálu ... přeložila Klára Meissnerová].

-- 1. vyd. v českém jazyce. -- Praha : Maitrea, 2015. -- 169 s.

Název originálu: *Towards the True Kinship of Faiths*

ISBN 978-80-7500-119-1 (brož.)

21/29-027543 * 2-1/-9 * 177.74 * 17.02 * 2-1/-5 * 2-584 * 2-64/-67 * 2-67 * 2-673.5

- světová náboženství
- náboženské učení
- soucit -- náboženské pojetí
- smysl života -- náboženské pojetí
- náboženské tradice
- duchovní život
- mezináboženské vztahy -- 21. stol.
- mezináboženský dialog -- 21. stol.
- náboženská tolerance -- 21. stol.
- pluralismus (náboženství) -- 21. stol.
- pojednání

2 - Náboženství [5]

Tato kniha je vydána po dohodě s autorem a autorovým obchodním zástupcem, The Lotts Agency, Ltd.

Jeho Svatost Dalajláma

Cesta k opravdovému spříznění náboženských tradic

Towards the True Kinship of Faiths

Copyright © Tenzin Gyatso, the fourteenth Dalai Lama of Tibet, 2010

Translation © Klára Meissnerová, 2014

Czech edition © MAITREA a.s., Praha 2015

ISBN 978-80-7500-119-1

PŘEDMLUVA

Je pro mne velkým potěšením, že mohu napsat několik myšlenek ke knize *Cesta k opravdovému spříznění náboženských tradic*, klasickému dílu velkého mudrce naší doby, Jeho Svatosti dalajlámy. Jeho Svatost, čerpaje z padesáti let zkušeností, zastává názor, že všechna světová náboženství hlásají podobné pojetí lásky, sledují týž cíl, jímž je pomoc lidstvu skrze duchovní praxi, a shodně věří, že mohou učinit své stoupence lepšími. Všechna náboženství se shodují v tom, že je třeba opanovat neukázněnou mysl, která tíhne k sobectví a dalším zdrojům nesouladu. A každé náboženství po svém učí, jak dosáhnout stavu pokoje, ukázněnosti, mravnosti a moudrosti, a pomáhá tak věřícímu vyhnout se strasti a nalézt štěstí. Tyto myšlenky mne vedou k úvahám o Stvořitelově poselství. *Všemohoucí stvořil lidské bytosti s mozkiem a schopností myslet. Všem tvorím, jež obdařil myslí, přikázal používat ji tak, aby se přiblížily Jeho obrazu.*

Při četbě této knihy jsem si vzpomněl na své návštěvy různých náboženských institucí a svatostánek. Míval jsem při nich často pocit, že vstupuji do překrásných zahrad: do míst, kde rozkvétají květiny vydechující sladkou vůni, jež pozvedá lidskou mysl. Když jsem pak odešel, cítil jsem podivné prázdno – jako kdyby mezi vyznavači různých náboženství zela hluboká propast. A říkal jsem si, že bychom měli tuto propast překlenout a různá náboženství sjednotit. Jeho Svatost nám ukazuje, že společným základem všech náboženství je soucit.

Cesta k opravdovému spříznění náboženských tradic přináší odpověď v podobě programu mezináboženského porozumění řešícího problém exkluzivismu. Tato mimořádně oduševnělá kniha shrnuje zkušenosti velkého myslitele naší doby a zároveň nabízí řešení pro celé lidstvo.

Dovolte mi citovat Jeho Svatost: „Všechny nábožensky věřící žádám: dbejte příkázání vaší víry; vraťte se k podstatě vašich náboženských učení, k vrozené dobrotě lidského srdce.“ A dále: „Jediný správný, zodpovědný a účinný způsob, jak v této nevyhnutelné realitě žít, je řídit se zásadami soucitu.“ V moderní době, zvláště dnes, kdy jsme svědky ustavičného společenského, politického a náboženského neklidu, je třeba podporovat náboženskou jednotu. Jen ta může vést lidstvo k zdárné, šťastné, pokojné a světlé budoucnosti. Jeho Svatosti náleží můj obdiv za to, že je majákem, který ukazuje cestu hledajícím osvíceným čtenářům.

*A. P. J. Abdul Kálám
bývalý indický prezident
duben 2010*

ÚVOD

Před padesáti lety, jako čtyřiaadvacetiletý, jsem vyšel z paláce Norbulingka ve Lhase, hlavním městě Tibetu, s puškou přes rameno. Byl jsem přestrojený za strážce, na sobě jsem měl *čúbu*, tradiční oblek prostých Tibeťanů, a neměl jsem brýle. Se skrovným doprovodem jsem prchal z města. To byl začátek mé cesty ke svobodě a mého života v exilu v Indii. Politické okolnosti, jež mě přinutily odejít do exilu, se dodnes nezměnily, takže se nemohu vrátit.

Od té noci 17. března 1959 se náš svět změnil téměř k nepoznání – a zcela jistě za hranice představitosti tibetského mnicha, který do té doby nikdy nebyl mimo Asii. Některá dnes zcela běžná slova – *Internet, e-mail, digitální fotoaparát, genom, AIDS, globalizace, iPod* – se ještě nezačala ani používat. Svět, v němž žijeme dnes, je skutečnou „globální vesnicí“. Žádná země nezůstává nedotčená technologickými inovacemi, devastací životního prostředí, globálními systémy moderní ekonomiky a bankovníctví, bleskurychlými komunikačními prostředky a Internetem. Rychlost výměny myšlenek a přesunu osob – jak turistů, tak uprchlíků – vytvořila podmínky pro bezprecedentní kontakt a blízkost mnoha světových kultur. Důsledky toho, co se děje v jedné části světa, jsou velmi rychle patrné i ve všech ostatních. Nikdo vůči nim není imunní. Výzvou, jež před námi leží – daleko naléhavěji než kdy dříve – v této době atomových zbraní, mezinárodního terorismu, finanční nejistoty a ekologické krize, je jednoduše mírumilovné soužití.

Domnívám se, že tato výzva mírumilovného soužití bude úkolem lidstva jednadvacátého století. Již ve 30. letech dvacátého století vnímal tento problém velice zřetelně jeden z největších moderních vizionářů

Indie. Ve svých přednáškách Hibbert Lectures v Oxfordu Rabíndranáth Thákur napsal:

Lidské rasy se již nikdy nebudou moci vrátit do svých pevností za hradbami exkluzivismu. Dnes jsme si vzájemně vystaveni, fyzicky i duchovně. Uzavřené ulity, jež nám tak dlouho poskytovaly ochranu, byly zničeny, a žádný umělý proces je už nikdy neobnoví. Tento fakt musíme přijmout, přestože naše mysl ještě nepřivykla této nové situaci, této odhalenosti, a přestože možná budeme muset podstoupit veškerá rizika spojená s rozšiřováním lidské svobody.

(THE RELIGION OF MAN, STR. 141–42)

Velmi výstižná slova. V současnosti však čelíme ještě mnohem většímu tlaku než v době, kdy Thákur tyto věty psal.

Tváří v tvář napětím, jež vznikají při konfrontaci s jinými kulturami a idejemi, a jejich okamžitému vlivu na události tak globální, jako je ekonomická krize (jejíž příčiny tkví zčásti jinde), nás nepřekvapí, že někteří lidé hovoří o „střetu civilizací“. Já osobně považuji takové řeči za rušivé a cítím, že ničemu nepomáhají, protože jen zdůrazňují potenciální neshody. Existuje totiž i jiná možnost. Tlak globalizace může posunout lidstvo jinam, na hlubší úroveň, kde se národy, kultury a jednotlivci mohou spojit s tím, co je společným základem naší lidskosti. Na této úrovni dokážeme rozpoznat globální povahu výzev, jež před námi leží, sdílet zodpovědnost za jejich řešení a být jednotní. Pokud to neuděláme, je ohrožena samotná existence lidstva.

Jednou z oblastí, v níž bylo mírumilovné soužití v dějinách lidstva velmi problematické, jsou vztahy mezi světovými náboženstvími. Konflikty, k nimž v minulosti docházelo v důsledku odlišnosti náboženství, byly možná otřesné a politováníhodné, neohrožovaly však budoucnost naší planety nebo přežití lidstva. V dnešním globalizovaném světě, kde extremisté mají přístup k obrovským technologickým zdrojům a disponují nesmírnou emotivní silou náboženství, může jediná jiskra odpálit časovanou

nálož vskutku děsivých účinků. Výzvou, před níž stoupeneci jednotlivých náboženství stojí, je uznání plnohodnotnosti ostatních náboženských tradic. A k tomu je třeba osvojit si ducha náboženského pluralismu.

Exkluzivismus – postoj, který pokládá vlastní náboženství za jedinou legitimní víru – a fundamentalismus spolu nebezpečně úzce souvisejí; fundamentalismus a extremismus k sobě mají ještě blíže. Je načase, aby si každý jeden stoupenec velkých světových náboženství položil otázku: „Jaký mám ve svém srdci skutečně vztah k lidem vyznávajícím jinou víru?“ My věřící si již nemůžeme dovolit tolerovat postoj, který nerespektuje ostatní náboženství. Po událostech 11. září již exkluzivistická náboženská bigotnost v dnešním světě není soukromou záležitostí a věcí osobního názoru jednotlivce. Má potenciál ovlivnit životy nás všech.

To vše mě vede k přesvědčení, že mír a porozumění mezi světovými náboženstvími patří k základním podmínkám skutečného světového míru.

Během let jsem si uvědomil, že mám ve svém životě tři hlavní úkoly – mohu snad dokonce říci, že to jsou má životní poslání. Prvním z nich je, že se jako lidská bytost zavazuji, že budu podporovat základní hodnoty lidskosti, a to zejména soucit, který vnímám jako základní podmínku lidského štěstí. Zalévání semínka soucitu v nás a jednání na základě této naší vrozené schopnosti jsou klíčem k naplnění naší základní touhy po štěstí. Na jedné straně stojí velmi intimní spojení mezi láskou a soucitem a na druhé opravdové štěstí. Potřebu soucitu máme všichni, ať jsme bohatí nebo chudí, vzdělaní či nevdělaní, ať vyznáváme nějaké náboženství nebo nevyznáváme, ať jsme příslušníky toho či onoho národa. Soucit je nám vrozený a je právem každého člověka na této zemi. Od prvního dne svého života jsme plně závislí na lásce matky či jiného pečovatele. Chceme-li jako lidstvo skutečně budovat láskyplnější a šťastnější svět, pak bychom v sobě měli rozvíjet a posilovat právě tuto vzácnou vlastnost.

Mým druhým úkolem jako věřícího člověka je podporovat mír a porozumění mezi náboženstvími. Tato kniha, kterou jsem psal s velkým potěšením, k tomu má přispět. A konečně, mým třetím úkolem jakožto Tibetána a dalajlámy je dopomoci šťastnému a úspěšnému řešení bolestné

krize Tibetu a jeho lidu. Zatímco tento třetí úkol jsem zdědil spolu s titulem dalajlámy, první dva jsem na sebe vzal dobrovolně – ochotně a rád – a budu je plnit, dokud nevydechnu naposled.

Vzdor nesmírnému zlepšení materiálních podmínek utrpení ze světa nevytizelo. Rušivé emoce, jako jsou chamtivost, zlost, nenávisť a závist, které lidem způsobovaly mnoho potíží před tisíci lety, škodí i nadále. Pokud se povaha člověka během krátké doby radikálním způsobem nezmění, pak nás tyto vlastnosti budou trápit po mnoho dalších století. Učení všech velkých světových náboženství svými jedinečnými způsoby byla a vždy budou prameny duchovnosti, která je protiváhou těchto rušivých emocí. Náboženství tedy neztrácejí svůj význam a v lidské společnosti budou hrát důležitou roli i v blízké budoucnosti. Nejdůležitější je, že jsou zdrojem soucitu a inspirací pro velké altruistické činy, jež mohou ovlivnit životy milionů lidí. V zájmu světového míru i v zájmu pozitivnějšího působení náboženství ve světě tedy různé tradice víry musejí najít způsob, jak se vzájemně akceptovat a upřímně respektovat.

Tato kniha se pokouší vytyčit prostor pro zahájení dialogu, který by mohl vést ke skutečnému mezináboženskému porozumění. Když se dívám na dnešní svět, vidím v něm nebezpečí polarizace. Uvnitř náboženských systémů se objevují znepokojivé trendy dehonestující ostatní víry; prohlubuje se rovněž propast mezi lidmi věřícími a lidmi bez vyznání. Takový stav jen posiluje vzájemnou podezíravost a nedůvěru. Já však věřím, že zastánci exkluzivismu nechápou pravou podstatu náboženské spirituality. Úkolem všech lidí, kteří usilují o duchovní zdokonalení – nikoli jen náboženských vůdců, ale i každého jednotlivého věřícího –, je přihlásit se k základní hodnotě soucitu, který je podstatou lidské povahy a základem mravouk všech velkých náboženských tradic. Jedině tak se můžeme naučit vnímat skutečnou hodnotu ostatních náboženství a kultivovat v sobě upřímný respekt k nim.

Když jsem v roce 1959 přišel jako uprchlík do Indie, věděl jsem toho o jiných náboženstvích jen velmi málo. Za posledních padesát let jsem

se kromě buddhismu intenzivně věnoval i studiu velkých náboženských tradic. Byla to pro mě velice povzbuzující činnost – přesvědčil jsem se o nesmírném bohatství ducha, jež lidstvo zapojuje při hledání ideálu dokonalosti a průzkumu základních otázek bytí. Na rovině metafyzické se všechna náboženství potýkají se stejnými odvěkými otázkami: Kdo jsem? Odkud přicházím? Kam odejdu po smrti? Z hlediska „dobrého života“ se všechny tradiční náboženské systémy obracejí k soucitu jako k principu, jímž se máme nechat vést. Používají různá slova, různé obrazy, vycházejí z odlišných představ. Toho, co mají společného, je však mnohem víc než toho, co je rozděluje, a jejich odlišnosti otevírají prostor pro velmi bohatý dialog založený na úžasné rozmanitosti zkušeností a vhledů.

Tato kniha hodlá prozkoumat oblasti, kde se náboženství stýkají, a vytvořit takový model, v němž mohou být rozdíly mezi náboženstvími uznány, aniž by byly zdrojem konfliktu. K nastolení skutečné mezináboženské harmonie, založené na porozumění, *nemusíme* nutně přijmout názor, že všechna náboženství jsou v podstatě stejná nebo že vedou k témuž cíli. Přesto tvrdím, že jejich velmi odlišná metafyzická učení jsou v každém jednotlivém případě velmi inspirativním základem krásného etického systému založeného na soucitu. Nepochybuji o tom, že upřímný věřící může mít pluralistický vztah k ostatním náboženstvím, a zároveň si uchovat vnitřní integritu – nezpronevěřit se základům své vlastní víry.

Studium světových náboženství mě přesvědčilo, že bez ohledu na rozdíly v učeních existuje na úrovni samotného náboženského života či uskutečňování duchovních cílů pozoruhodná míra vzájemného porozumění. Všechna velká náboženství zvláště vyzdvihují soucit jako základní duchovní hodnotu. Ať se s ním setkáváme v návodech na dobrý život nebo v životních ideálech, které obdivujeme a hlásáme nebo se s ním setkáváme v příkladných životech výjimečných osob různých vyznání, mrtvých nebo žijících (z nichž některé jsem měl tu čest poznat), nepochybuji o tom, že základem všech těchto náboženství je soucit. Pokud tomu tak je, pak je zde obrovský potenciál k tomu, aby světová náboženství pracovala společně pro dobro lidstva. Je to však nesmírně těžký úkol.

Dějiny náboženství jsou plné neshod, vzájemné nedůvěry a ideologických střetů způsobených bigotností a exkluzivismem (názorem, že moje vlastní víra je ta jediná pravá). Příčiny těchto odvěkých konfliktů přitom podle mého názoru nemají žádný obhajitelný základ. Výzvou, která před námi stojí a kterou vnímám jako velmi naléhavou, je překonat tuto minulost a dospět k harmonickému, ze soucitu pramenícímu porozumění.

Přestože se tato kniha zabývá velkými světovými náboženstvími, příběh, který líčí, se týká zkušenosti a osobního úsilí jednoho člověka. Nedělám si iluze, že to, co zde píši, vystihuje podstatu každého jednotlivého náboženství či učení tak, jak mu rozumějí jeho vlastní stoupenci. Přesto však upřímně doufám, že příběh, který vyprávím – příběh buddhistického mnicha a jeho cesty k světovým náboženstvím –, druhé povzbudí a možná inspiruje k tomu, aby hluboce vnímali i jiné tradice než jen tu svou.

Rád bych poděkoval mnoha osobám všech vyznání, které mi věnovaly svůj čas a pomohly mi hlouběji porozumět ostatním světovým náboženstvím. Mé osobní rozhovory s velkými duchovními mistry Indie, jako byl učitel džinismu Áčárja Tulsí, i inspirativní setkání s křesťany, jako byl trapistický mnich Thomas Merton, byly pro mě nesmírným privilegiem a daly mi vzácnou příležitost nahlédnout do pozoruhodného světa ostatních tradic víry. Abych čtenáře nezahlcoval jmény, vynechám mnoho náboženských vůdců a věřících, s nimiž jsem se měl tu čest během let setkat. Všem z nich jsem osobně nesmírně vděčný za jejich čas, moudrost a soucit. Svou vlastní víru, buddhismus, chovám v hluboké úctě. To, že ji však mohu vnímat v kontextu jejich bratrských a sesterských náboženství, mi dovoluje ocenit šíři toho, co je podle mého názoru nejvyšším posláním lidského ducha. Můj dík patří též dvěma redaktorům – Dr. Thubtānu *Džinpovi*, který byl po celé čtvrtstoletí mým hlavním překladatelem, a jeho kolegovi, Dr. Jašu Elsnerovi – za to, že mi pomohli co nejpresněji formulovat mé myšlenky v angličtině, a zvláště pak za jejich pomoc při dohledávání a ověřování citací ze světových písem. Během psaní této knihy mi redaktoři i členové mého osobního

týmu pomáhali promýšlet důsledky některých složitějších aspektů mých myšlenek. Také bych rád poděkoval všem, kdo četli můj rukopis a vyjádřili se k němu.

Mým přáním je, aby tato kniha pomohla rozvíjet skutečné porozumění mezi velkými světovými náboženstvími a hlubokou vzájemnou úctou mezi všemi lidmi.

**CESTA K OPRAVDOVÉMU SPŘÍZNĚNÍ
NÁBOŽENSKÝCH TRADIC**

1

ODCHOD ZE ZÓNY BEZPEČÍ

1956, Brána se otevírá

Když jsem vyrůstal v Tibetu, a zvláště poté, co jsem se ve svých patnácti letech začal vážně zajímat o studium a praxi klasického buddhismu, domníval jsem se, že mé vlastní náboženství, buddhismus, je ze všech nejlepší. Myslel jsem si zkrátka, že nemůže existovat náboženská tradice, která by se vyrovnala hloubce, kultivovanosti a inspirativnosti buddhismu. Ostatní náboženství byla nanejvýš „ucházející“. Přestože to byl pohled dospívajícího chlapce plně ponořeného v tradici jeho vlastního náboženství, která mu byla předána, při pohledu zpět se stydím za svou naivitu. Ano, byl jsem si vzdáleně vědom toho, že existuje velké světové náboženství jménem křesťanství, jež hlásá spásu skrze svého vykupitele, Ježíše Krista. Jako dítě jsem dokonce slyšel vyprávět o tom, jak v 17. století nějací křesťanští kněží založili misii v západním Tibetu. Ve Lhase také po více než čtyři století žila a dodnes žije malá komunita tibetských muslimů. Co se týče hinduistů a džinistů, stoupenců dalších dvou velkých indických náboženství, byl jsem přesvědčen o tom, že klasické buddhistické kritiky jejich doktrín svými filosofickými argumenty již před několika stoletími nade vsi pochybnost prokázaly nadřazenost buddhistické víry.

Není snad třeba dodávat, že takto naivní jsem mohl zůstat jen tak dlouho, dokud jsem zůstal odříznutý od jakéhokoli skutečného kontaktu s jinými světovými náboženstvími. K mému prvnímu setkání s živým hinduistou došlo, když se v paláci ve Lhase objevil *sádhu*, indický svatý muž se zacuchanými vlasy a bílými linkami namalovanými popelem na čele. Byl jsem tehdy ještě dítě. Ten muž volal: „Dalajláma, dalajláma!“ a zřejmě se se mnou chtěl setkat. Samozřejmě nemluvil tibetsky a nikdo v naší blízkosti nemluvil hindsky. Strhl se poprask, jak se ho mí sluhové, ochránci a mnozí přihlížející snažili zastavit! Nikdo neměl ponětí, co je zač ani k jakému náboženství patří. K prvnímu hlubšímu kontaktu tak došlo až v roce 1956, kdy jsem měl poprvé příležitost navštívit Indii. Předtím jsem byl pouze v Číně, kde se tehdy již naplno rozmohl komunismus.

Do Indie mě oficiálně pozval korunní princ indického státu Sikkim, z moci své funkce prezidenta společnosti Mahábódhi, a zvláštní výbor sestavený vládou Indie při příležitosti 2500letého výročí Buddhovy smrti, tzv. *parinirvány*. Na tuto historickou návštěvu Indie se mnou jel i můj duchovní kolega, Pačhenláma (který později velice trpěl, když komunisté převzali moc nad Tibetem, přesto toho však pro tibetský lid mnoho udělal, dokud v roce 1986 v Tibetu předčasně nezemřel). Během svého více než tříměsíčního pobytu v Indii jsem měl tu čest setkat se s mnoha lidmi nejrůznějších profesí a vyznání. Prezident Indie, Dr. Rádžéndra Prasád, se mnou při několika příležitostech vedl intenzivní hovory. První prezident Indie, význačný právní vědec, byl také hluboce věřící muž, který bral vážně historické dědictví Indie jakožto kolébky některých světových náboženství. Jeho pokora a hluboká lidskost mi daly pocítit, že jsem v přítomnosti vskutku duchovního muže, bytostí oddané ideálu upřímně nezištné služby druhým. Viceprezidentem Indie byl v té době dr. Sarvapalli Radhákrišnan, známý učenec v oboru indické filosofie a náboženství. Hovory s ním byly pro mě intelektuální hostinou. Díky tomu, že jsem se mohl seznámit jak s prezidentem a viceprezidentem, tak s prvním premiérem Indie, panditem Džaváharlálem Néhrúem, jsem cítil jistou spřízněnost s velkou osobností Mahátmy Gándhího, kterému jsme

tehdy my Tibeťané přezdívali Gándhí Maharádža (což doslova znamená „Velký král Gándhí“).

Do paměti se mi nesmazatelně vryla nečekaná návštěva staršího džinistického mistra, který za mnou přišel se svým pomocníkem. Jasně si pamatuji, jak mě překvapila askeze těch dvou džinistických mnichů. Až později jsem se dozvěděl, že k jejich životnímu stylu patří to, že sedají pouze na tvrdých površích a bez podušek. Nacházeli jsme se v reprezentativních ubytovacích prostorách, kde nebyly žádné židle ani pohovky bez měkkého polstrování. Mniši tedy nakonec usedli na konferenční stolek. Dlouze jsme hovořili o společných rysech buddhismu a džinismu, které historikové často označují za bratrská náboženství. Bylo to poprvé, kdy jsem se osobně setkal s živým džinistou, jehož popis vlastní víry se jen málo podobal charakteristikám džinismu, jak jsem je znal ze studia učených textů v mládí!

Po oficiálních oslavách Buddhovy *parinirvány* jsem se vydal na pouť po posvátných místech buddhismu, předně do Bódhgaje, kde Buddha dosáhl osvícení, do Lumbiní, kde se narodil, a do Sárnáthu u Váránasí (Káší), kde poprvé přednesl své učení o čtyřech ušlechtilých pravdách. Když jsem v Bódhgaji stál před posvátnou *stúpou* a pod stromem, který je potomkem onoho stromu, pod nímž Buddha dosáhl před více než dvěma a půl tisíci lety osvícení, byl jsem dojat k slzám. Toto posvátné místo je uctíváno buddhisty celého světa – Tibeťané dokonce mívali ve zvyku stavět zmenšené modely bódhgajské *stúpy* jako předměty uctívání. Ve své první autobiografii, kterou jsem napsal nedlouho po svém odchodu do indického exilu, jsem popsal své pocity z doby, kdy jsem poprvé spatřil *stúpu* v Bódhgaji:

Odmalička jsem si tuto návštěvu představoval a myslel na ni. A nyní jsem stál v přítomnosti svatého ducha, který na tomto posvátném místě dosáhl maháparinirvány, nejvyšší nirvány, a nalezl cestu spásy pro celé lidstvo. Když jsem tam stál, srdce mi planulo náboženským zápallem a naplňoval mne úžas nad vědomím a působením božské síly, která se skrývá v nás všech.

Na své pouti po buddhistických svatých místech střední Indie jsem se stal svědkem vskutku historické události. V Rádžgiru – kde podle tradice Buddha poprvé přednášel učení Dokonalé moudrosti (sútra Pradžňápáramitá), tak drahé stoupencům mahájánového buddhismu – probíhala v barevném stanu velká ceremonie. Premiér Néhrú přijel, aby přijal oficiální dar indickému lidu, který osobně přivezl čínský premiér Čou En-lai. Bylo mi řečeno, že jde o posvátnou buddhistickou relikvii, kterou patrně přivezl z Indie do Číny v 7. století čínský cestovatel Süan-cang, a nyní měla být vrácena zpět do míst svého původu. Cítil jsem se hluboce poctěn, že mohu být přítomen takové slavnostní chvíli, které my Tibeťané říkáme *tašipa* neboli příznivá událost. Néhrú byl při obřadu nervózní, protože oficiální zástupci Tibetu, kteří mě doprovázeli na mé cestě do Indie, nebyli názorově jednotní: jedna skupina si přála, abych zůstal v Indii, dokud se politická situace v Tibetu neuklidní, zatímco druhá skupina tvrdila, že je nutné, abych se vrátil do Tibetu a vyjednával s komunisty v Pekingu.

Během této cesty do Indie jsem také navštívil známé jeskyně Elefanta, památné svaté místo hinduismu na ostrůvku při bombajském pobřeží. V tomto jeskynním chrámovém komplexu, pocházejícím přibližně z 9. století křesťanského letopočtu, se nachází mnoho nádherných do skály tesaných soch znázorňujících významná božstva hinduistického panteonu. Ústředním vyobrazením je dvacet stop vysoká socha boha Šivy se třemi hlavami, která, jak jsem se dozvěděl, zobrazuje božství v jeho třech odlišných, a přitom vzájemně souvisejících podobách: tvář napravo, se smyslným výrazem, představuje Šivu jako stvořitele světa; tvář nalevo, s rozzlobeným výrazem, patří Šivovi ničiteli; a mírná tvář uprostřed znázorňuje Šivu jako ochránce vesmíru.

Pro mě jako tibetského buddhistu, vyznavače tradice, která se pyšní svou nepřerušovanou návazností na dodnes nepřekonané náboženské a filosofické dědictví staroindické klášterní univerzity Nálanda, byla skutečně nezapomenutelnou a dojemnou zkušeností návštěva jejích ruin. Odtud vyšla většina velkých mistrů, jejichž díla jsou dodnes podrobně studována v tibetských klášterních kolejích – práce mnoha z nich jsem

v mládí studoval i já. Jedním z otců tibetského buddhismu byl v 9. století Šántarakšita, známý filosof Nálandy, který založil důležitou buddhisticou školu jógačára madhjamika. Šántarakšitova klasická *Tattvasaṅgraha* (epistemologické kompendium) je v Indii a Tibetu dodnes považována za mistrovské filosofické dílo. Dalším neopakovatelným zážitkem byla návštěva Nágárdžunakóndy, pozůstatků kláštera v jižní Indii spojovaného s velkým buddhistickým mistrem 2. století Nágárdžunou, o němž tibetská tradice hovoří jako o „druhém Buddhovi“. V 80. letech minulého století bylo místo, kde klášter původně stál, zaplaveno vodami rozsáhlé přehrady. Moci se procházet v místech, kde Nágárdžuna kdysi pobýval, mělo pro mě osobně hluboký význam. Nágárdžuna pro mě dodnes zůstává jedním z největších zdrojů duchovní inspirace a filosofického poznání.

Když na tuto cestu, kterou jsem vykonal v roce 1956, vzpomínám, uvědomuji si, jak silný dojem na mě učinila návštěva theosofické společnosti v Čennaji (tehdejší Madrásu). Poprvé jsem se tam osobně setkal s lidmi a hnutím, jejichž cílem je sloučení moudrosti světových duchovních tradic a vědy. Z členů této společnosti jsem cítil nesmírnou otevřenost vůči světovým náboženstvím a upřímnou snahu o pluralismus. Když jsem se v roce 1957, po více než tříměsíčním pobytu v zemi, která byla pro mě jako mladého mnicha nanejvýš fascinující, vrátil do Tibetu, byl ze mě jiný člověk. Nemohl jsem již zastávat pohodlný exkluzivistický názor, že buddhismus je jediné náboženství, které zná pravdu. Když mě tragické politické události roku 1959 donutily přechnout do Indie, život v exilu mě paradoxně posunul dál na mé osobní cestě k porozumění světovým náboženstvím.

Je zvláštním paradoxem, že politické okolnosti, které mě přinutily odejít z pohodlí mého rodného Tibetu, mě přivedly k setkáním s velkými náboženstvími Indie, díky nimž jsem opustil mentální zónu bezpečí, prostor, kde můj vlastní buddhismus byl tou jedinou pravou vírou a ostatní tradice byly v nejlepším případě jeho chudšími příbuznými. Často se stává, že tragédie a utrpení přivedou člověka blíže k realitě – nedají mu prostor k přetvářce a sebeklamu. Právě za takových okolností

jsem si budoval svůj druhý domov v Indii a pomáhal začít nový život mnoha dalším Tibeťanům, kteří jako běženci emigrovali do Indie, Nepálu a Bhútánu. Mně osobně tato nová situace – to, že jsem se během jednoho z nejtemnějších období v dlouhé historii Tibetu stal uprchlíkem a hostem v Indii – přinesla i určitou svobodu, kterou jsem si ve svém dřívějším životě, v pozici hlavy státu zápasícího se stále větší nesvobodou, neuměl představit. Tento nový život mi dovolil být tím, čemu říkám „prostý buddhistický mnich“, zbavený pout obřadnosti, která byla do té doby všudypřítomným aspektem života dalajlámy. Obřady mě beztak nikdy netěšily, a byl jsem tedy jen rád, že je nemusím vykonávat. Asi tím nejcennějším, co mi život v exilu přinesl, je možnost setkávat se s mnoha lidmi nejrůznějšího původu, včetně těch nejobyčejnějších.

Západ klepe na dveře

V prvním desetiletí mého pobytu v exilu jsem se setkal s pozoruhodným člověkem, který ve mně zanechal nesmazatelný dojem. Na své první setkání s křesťanským mnichem Thomasem Mertonem si pamatuji velice přesně. V listopadu 1968 mě navštívil v mé rezidenci v Dharamsale v severní Indii. Jako trapistický mnich nosil Merton bílý hábit s kápí a širokým koženým opaskem. Na nohou měl vysoké hnědé boty, které v Dharamsale působily velmi nezvykle. Pokud jde o vnější vzhled, kontrast mezi našimi oděvy nemohl být nápadnější. Já jako tibetský buddhistický mnich nosím roucho tmavočervené barvy s blůzou bez rukávů se zlatožlutým lemem. Náš mnišský oděv se skládá ze dvou částí. Spodní díl je suknice skládaná do několika záhybů, umožňující pohodlnou chůzi; tato část je kolem pasu převázaná šerpou. Horní díl se skládá z tmavočervené vesty a přehození téže barvy, který zakrývá levou ruku a pravou nechává volnou. Co se zevnějšku týče, až na náš „účeš“ – moji oholenou hlavu a Mertonovu přirozenou pleš – jsme si tedy nebyli podobní téměř v ničem.

Merton mě nemohl navštívit v příhodnější čas. Počáteční úkol zajistit rehabilitaci tisíců Tibeťanů, kteří po mém odchodu uprchli především do Indie, byl dokončen. Další priorita pro mou komunitu – založení tibetských škol pro děti uprchlíků – byla díky vstřícnosti indické vlády také splněna. Období od poloviny do konce 60. let tak bylo pro mě osobně skvělou příležitostí pro kritickou reflexi, kontemplaci a meditaci. V prvé řadě jsem si mohl znovu pročíst všechny velké texty, které jsem studoval již v Tibetu, a ponořit se do studia nových učení a praktik. Také jsem mohl trávit celé týdny – někdy i měsíc nebo dva – prohlubováním své meditační praxe a filozofickou reflexí. Moji dva učitelé, stejně jako několik dalších velkých mistrů, byli se mnou v Dharamsale a v případě potřeby mi radili. Trávil jsem tedy mnoho hodin v meditacích, rozvíjením univerzálního soucitu a prohlubováním svého chápání a prožívání prázdnoty – faktu hluboké vzájemné provázanosti všech věcí –, kterou nálandská tradice pokládá za nejvyšší pravdu. Když za mnou Thomas Merton přišel, mohl jsem s ním v sérii rozhovorů do detailu probrat některé své osobní spirituální zážitky.

Merton byl velký muž, a to jak ve smyslu tělesném – byl mohutné postavy –, tak duchovním. Poznal jsem v něm mnicha s hlubokým zájmem o svět, zaníceného duchovního hledače, který pevně věřil, že spiritualita má moc řešit problémy lidstva. Jako velký zastánce mezináboženského dialogu podnikal Merton výpravy do sfér dalších náboženství – v rozhovorech se mnou to byl buddhismus –, aby se seznámil s učenými, jež nabízejí. Svým zájmem o buddhismus, který byl projevem velké odvahy studovat náboženské tradice mimo svou vlastní, mě Merton hluboce inspiroval. Při našich rozhovorech na mě občas upřel pronikavý pohled, který svědčil o neutuchající pozornosti.

Bylo to právě setkání s Thomasem Mertonem, které mi ukázalo v pravém světle bohatství a hloubku křesťanské víry. Později jsem zjistil, že máme velmi podobný životní styl. Mertonův den v jeho klášteře začínal v půl druhé ráno, můj začíná v půl čtvrté. Také on trávil mnoho ranních hodin kontemplativními modlitbami, v naprosté tichosti, a snídal brzy.

Merton byl vášnivým a vysoce vzdělaným hlasatelem mezináboženského dialogu, přičemž zároveň zůstával věrný své vlastní víře. Byl zastáncem smíření mezi stoupenci světových náboženství, jehož základem má být hluboké porozumění ostatním učení. A samozřejmě, stejně jako já, vedl mnišský život zasvěcený celibátu a službě druhým.

To hlavní, co jsem se od Mertona naučil, byla jeho neotřesitelná jistota v otázce, na niž jsem od té doby mnohokrát myslel a ve které s ním dodnes hluboce souzním. Merton mi řekl, a také to později napsal ve svém *Asijském deníku* (*Asian Journal*), že jsme jako společenství světových náboženství „dosáhli stádia (dávno potřebné) náboženské zralosti, kdy můžeme zůstat zcela věrní závazkům křesťanského a západního klášterního života, a přitom být hluboce poučení například buddhisticou teorií a praxí.“ Totéž platí z pohledu buddhisty. I já jsem časem dospěl k názoru, že základem skutečného dialogu mezi náboženstvími musí být toto přesvědčení.

Když Thomas Merton ve svých třiapadesáti letech, jen několik týdnů po našem setkání, tragicky zahynul v Thajsku, svět tím přišel o skutečně duchovního muže, který měl světu mnoho co nabídnout, zejména v klíčové oblasti mezináboženského porozumění a smíření a v oblasti sbližování perspektiv věřícího a širšího sekulárního světa. Na osobní rovině jsem ztratil přítele, důležitého partnera v propagaci mezináboženského dialogu a moudrého rádce.

O téměř dvacet let později se mi konečně naskytla příležitost navštívit Mertonův klášter, Gethsemani Abbey v Kentucky. Bylo dojemné vidět, kde žil, zvláště jeho celou, jejíž strohost a prostota odrážely ideál zbožného mnicha, který zasvětil svůj život tichu, klidu a duchovní obrodě. Prostota jeho života mi připomněla tibetské rčení: „Ve vztahu k sobě málo tužeb a cílů, ve vztahu k druhým mnoho tužeb a cílů.“ Od té doby jsem opatství Gethsemani navštívil ještě jednou v rámci cyklu klášterních disputací, jichž se účastnili řeholníci z různých křesťanských klášterních řádů a tibetští mniši.

Ozvěny tibetské minulosti

Později, při studiu dějin Tibetu, jsem zjistil, že tibetský buddhismus se s křesťanstvím setkal již v 17. století. Tehdejší království Guge v západním Tibetu dovolilo křesťanské komunitě původem z Goa založit misií v Caparangu, kde byl roku 1626 položen základní kámen prvního křesťanského kostela v Tibetu. Počátkem 18. století byl jedním z kněží, kteří přišli do Tibetu jako misionáři, Ital Ippolito Desideri. Otec Desiderius strávil v centrálním Tibetu, především v hlavním městě Lhase, téměř dvanáct let. Tento jezuita, fascinovaný složitostí buddhistického myšlení a náboženské praxe, se nejen naučil výborně tibetsky, ale ponořil se též do studia některých klíčových buddhistických textů, které jsou základem akademického kurikula v klášterních školách. Desiderius se prý přátelil s mnoha mnichy z velké klášterní university Sera na okraji Lhasy a trávil s nimi celé hodiny učenými debatami.

Během svého pobytu ve Lhase Desiderius dokonce napsal rozsáhlý text v tibetštině. Jeho kniha je komponována po vzoru mnoha učených děl tibetského buddhismu, pro něž je typické, že ústřední téma pojednávají ve třech základních krocích: 1. vyvrácení odlišných stanovisek; 2. postulování vlastního stanoviska; 3. vyvrácení možných námitek k vlastnímu stanovisku. Ve své práci Desiderius nejprve kritizuje ústřední buddhistické teorie o karmě, znovuzrození a prázdnotě. Poté, ovšem s využitím buddhistického filosofického jazyka a frazeologie, obhajuje křesťanskou doktrínu o Svaté trojici. A nakonec se vyjadřuje k námitkám vůči této doktríně, jež by mohly zaznít ze strany buddhistů. Desideriův původní text, rukopis v tibetštině, je prý dodnes zachován ve vatikánské knihovně. Přestože Desiderius přišel původně jako misionář s úmyslem obracet Tibeťany na křesťanskou víru, jeho zkušenost ponoru do tibetské kultury představuje pozoruhodné a velmi rané svědectví o mezináboženském dialogu. Podle jednoho tibetského učenice, jenž četl Desideriův text (který dodnes nebyl publikován v tištěné podobě), začíná tato práce tím, že vyzdvihuje hodnotu srovnávacího náboženského studia. Tvrdí například, že najdeme-li shodu vlastní tradice s jinou tradicí, může to být

nepřímým potvrzením obou tradic. Používá připodobnění ke stromu, který je napájen z různých zdrojů – dešťovou vodou, vodou z potoka atd. –, kde strom představuje lidskou duši a voda různé duchovní tradice, jež mohou duši podporovat a živit. Doufám, že jednoho dne bude tento důležitý dokument přeložen a pečlivě prostudován a stane se přístupným i pro širší veřejnost. V pozdějších letech, při cestě do Itálie, jsem také navštívil klášter, odkud Desiderius vyšel.

Se svým hlubokým ponorem do studia buddhistické filosofie a praxe v době, kdy představa mezináboženského dialogu, natož s jedním z hlavních asijských náboženství, musela působit přinejmenším exoticky, byl Desiderius v této oblasti skutečným průkopníkem. Vidím v něm dávného předchůdce Thomase Mertona.

Z mých tibetských předchůdců měl s abrahámovskými náboženstvími patrně nejbližší kontakt mnich Paldän Ješe, šestý pančhenlama, jeden z nejvýznačnějších duchovních vůdců Tibetu 18. století. Matka Paldäna Ješeho pocházela z oblasti Ladak v severní Indii, a Ješe tudíž mluvil plynně hindsky. Říká se, že pravidelně a s oblibou vedl dlouhé hovory o náboženství a filosofii s učenci a vyznavači různých náboženských tradic. Ve svém sídle v klášteře Tašilhünpo dokonce hostil početnou komunitu vybraných náboženských učitelů – hinduistů, muslimů a křesťanů – a několik hinduistů a muslimů bylo i mezi jeho přímými zmocněnci. Šestý pančhenlama také navázal dlouhodobé přátelství s britským diplomatem Georgem Boglem, který jej zásoboval nejnovějšími zprávami ze světa vědy a technologií. Bogle prý na vlastní přání pančhenlamy přivezl do Tašilhünpo celou řadu vědeckých přístrojů, včetně teleskopu. Je škoda, že otevřenost pančhenlamy k učencům a stoupencům jiných náboženských tradic zůstala pouze osobním zájmem a neměla větší vliv na tibetský buddhismus. Bylo by skvělé, kdyby se Paldän Ješe rozhodl napsat o svých osobních názorech na shody a rozdíly mezi buddhismem a ostatními náboženstvími, zvláště těmi abrahámovskými.

Zajímavou stopu nicméně zanechal pančhenlamův zájem o islám. V tibetštině se objevil krátký text, jehož autorství je připisováno